

KlimaatKlasPraat

Gee van Duin
2022

Lesblokkendoos over klimaatgesprekken in de klas

Allemaal worden we overstelpt met berichten over klimaatverandering, kracht bijgezet door pakkende beelden van branden, overstromingen, droogtes en smeltende gletsjers.

Allemaal reageren we daar anders op, soms zelfs per dag anders – afhankelijk van wat je in je omgeving en via media hoort en ziet.

Op school is er structureel aandacht voor kennis en begrip over het proces van klimaatverandering bij aardrijkskunde; bij andere vakken of docenten incidenteel ook.

Maar waar is de aandacht voor het *gevoel* dat leerlingen krijgen over hun toekomst?

En hoe kun je met ze praten en ze helpen praten over dat gevoel?

Deze lesblokkendoos probeert daar vormen aan te geven.

Het heet een lesblokkendoos omdat er onderdelen in zitten die je naar eigen goeddunken kunt rangschikken en waar je een selectie uit kunt maken, afhankelijk van je tijd en doelen.

Uitgangspunten

Deze lesopzet gaat uit van het volgende:

- Leerlingen voelen bezorgdheid, angst, machteloosheid en frustratie over de klimaatcrisis. Dat blijkt uit de vragenlijsten die in najaar 2019, 2021 en 2022 zijn afgenomen voor de workshops op de NIBI-onderwijsconferentie (bij respectievelijk 1033, 587 en 808 leerlingen). Wat betreft bezorgdheid is dat ook te zien in onderzoeken van het CBS (Kloosterman e.a. 2021) en Demos (van Dalen & Henkes 2019).
- Bezorgdheid vergroot de kans dat mensen in actie komen (Kreemers 2021, Bouman 2021).
- Om in actie te komen moet je handelingsperspectief (*agency*) hebben, dat binnen je mogelijkheden ligt (Kreemers 2021). Leerlingen zijn bijvoorbeeld niet in de positie dat ze zonnepanelen kunnen laten leggen, maar ze kunnen wel thuis aandringen op meer vegetarisch eten en tweedehands kleren kopen of de trein nemen in plaats van te gaan vliegen.
- Kennis van klimatologie en milieubiologie bij leerlingen is geen voorwaarde voor een meer hoopvolle/optimistische instelling of gedragsverandering; dus daar gaat het hier ook amper over.
- Inzicht in de beginsituatie van leerlingen wat betreft kennis, gedrag en gevoel is belangrijk – vandaar dat je ze ook zo'n vragenlijst kunt laten invullen (of je gebruikt de data uit de powerpoint). De resultaten zijn aanleiding voor activerende werkvormen - maar dat kan ook zónder al die gegevens.

Organisatie

Hieronder staat een aangepast schema van de les zoals die op de NIBI-workshop gegeven is.

De grote lijn in de les is te zien aan de titels: wat weet je, wat doe je, waar sta je, wat zeg je, wat wil je. Het eindigt met handelingsperspectief en intentieverklaring.

Materiaal

In aparte bijlagen vind je de powerpoint met opmerkingen in de notitieruimte. Ook zie je allerlei kopieerbaar materiaal in pdf-formaat. Die pdf's zijn zonder opmaakproblemen te kopiëren; als je zelf wilt bewerken, vraag dan de Word-bestanden bij geevanduin@outlook.com.

Opstelling

Kies voor tweetallen of drietallen voor de basisopstelling. Drietallen is soms meer gedoe met meubilair, maar het is wel handiger voor het doorbreken van standaardduo's. En het kost minder papier!

Voor de werkvormen bij het onderdeel 'Waar sta je?' (Polak-kwadranten of de andere standpunt-variant) is echt veel ruimte nodig. Het werkt niet in een krap lokaal met allemaal tafeltjes en stoelen. Dus uitwijken naar een gang, een plein binnen of buiten?
Als alternatief kun je het online doen via Mural of Miro, of desnoods met gele post-its met leerlingnamen op het whiteboard.

Voorbeeldles

Hieronder staat een schema van een voorbeeldles - een bouwsel met alle blokken - met geschatte tijden per onderdeel, doelen en organisatietips.

Als je de tijden optelt blijkt dat het echt in twee lesuren moet. De logische splitsing ligt dan tussen de klimaatpsychologie en een 'Waar sta je?-variant' – dan kun je namelijk de tweede les beginnen in de ruimte die geschikt is voor die werkvorm. Het geheel kan natuurlijk ook in een blokuur, en dan is het eventuele verhuizen naar een andere ruimte ook een goede beweeg-break.

#	Tijd	Onderdeel	Doel: leerlingen...	Organisatie
	5	Startdia, eigen inleiding maken, met aanleiding en procedure. Opstelling regelen.	...weten waar ze aan toe zijn.	Powerpoint aanpassen. Meubilair tevoren opstellen of dat aan het begin laten doen?
1	1	<i>Wat gaan we doen?</i> Afwisseling vragenlijstresultaten en werkvormen.		
2	5	<i>Klimaatkennis*</i> Resultaten vragenlijst 1: kennis Bespreek in ieder geval de zes beweringen die waar of onwaar zijn.	...kunnen uitleggen waarom beweringen waar of onwaar zijn. [zie notitiepagina ppt]	
3	15	<i>Wat weet je (van CO2-impact)?</i> Wat is een ton CO ₂ ? (N.B. CO ₂ -eq zit hier niet in). Klimaatimpactspel. Het gaat niet om 'het goed hebben', het gaat vooral om de discussie en het zo spelen met de getallen. Zie de instructie	...hebben een concreet beeld bij 'ton CO ₂ '; ...hebben een notie van de relatieve impact, en dus waar je het grootste effect kunt bereiken; ...kunnen directe en indirecte/verborgen impact onderscheiden.	Spelformulieren + Tonnen-strookjes in envelopjes/zakjes 1 set per groepje
4	5	<i>Klimaatgedrag*</i> Resultaten vragenlijst 2: gedrag	...vergelijken hun gedrag met dat van anderen.	
5	3	<i>Klimaatgedrag - wat doe je?</i> Noem elk één ding dat je al in je gedrag veranderd hebt om de klimaatcrisis te bestrijden.	...zijn zich bewust van wat ze al doen; ...krijgen ideeën over wat ze nog meer kunnen doen.	
6	5	<i>Klimaatgevoel*</i> Resultaten vragenlijst 3: gevoel > angst enz.	...zien hun gevoelens benoemd en erkend.	
7	3	<i>Klimaatpsychologie</i>	...weten dat klimaatpsychologie een vak is; ...weten dat bezorgdheid een gevoel is dat tot actie kan leiden – meer dan angst of woede.	Evt. in de dia met het staafdiagram resultaten van jouw school zetten!
8A	13	<i>Waar sta je? Variant A (eenvoudig)</i> Van onverschillig naar angstig – zie instructiepowerpoint	...bepalen hun 'klimaatstandpunt' op basis van gevoel en tonen hun optimisme/pessimisme over de toekomst;	Vellen met posities ophangen aan muur of aan statieven op tafels zetten.

			...passen eventueel hun standpunt aan door motivaties van anderen.	
8B	15	<p><i>Waar sta je? Variant B (veeleisend)</i></p> <p>Polak-kwadranten – zie het instructiedocument</p> <p><i>Wat is jouw idee over de situatie over 20 jaar: verwacht je dat de wereld er beter of slechter aan toe zal zijn dan nu? En hoeveel invloed denk je dat je kunt hebben?</i></p> <p>Discussie en evt. positiewijziging.</p>	<p>...bepalen hun standpunt over hun mogelijke rol bij het vormgeven van de toekomst: dát ze handelingsperspectief hebben en ook hoe weids dat is;</p> <p>...passen eventueel hun standpunt aan door motivaties van anderen.</p>	<p>Eventueel de bladen met pessimisme-optimisme en veel-weinig invloed op A3 kopiëren, knippen en ophangen</p>
9	10	<p><i>Klimaatpraat – wat zeg je?</i></p> <p>Laat het filmpje <i>The secret of talking about climate change</i> zien.</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=RkklaXhbTuA&t=10s</p> <p>Bespreek een voorbeeldgesprek uit eigen omgeving of eigen ervaring.</p> <p>Leg de gesprekstips uit en geef voorbeelden of laat die bedenken.</p>	<p>...weten dat luisteren de belangrijkste vaardigheid is bij gesprekken over klimaat (of vaccinatie);</p> <p>...kennen en begrijpen de vijf andere gesprekstips.</p>	<p>Het filmpje is ingebed in de dia in de powerpoint.</p> <p>Als je het direct vanaf YouTube toont, kun je ook ondertitels zien.</p> <p>Zelf voorbeelden paraat hebben of voordoen.</p>
10	4, 8 of 12	<p>Openingszinnen: een kaartje trekken, alleen de voorkant met grote letters lezen en de anderen om de beurt een eerste reactie laten geven; daarna kaartje omdraaien en kijken hoe het eventueel ook anders had gekund.</p>	<p>...ervaren en leren welke benaderingen succesvol zijn en welke niet, en koppelen dat aan de tips.</p>	<p>Openingszinnen: in een dichtgeplakte envelop één per groepje OF één per leerling voor drie rondes</p>
11	6, 12 of 18	<p>Situaties: Oefenen klimaatgesprek in drietallen aan de hand van situaties of eigen ideeën: ‘voor’, ‘tegen’ en observator.</p> <p>Een ronde duurt 3 minuten met 3 minuten nabespreking.</p>	<p>...ervaren welke benaderingen succesvol zijn; koppelen aan de tips.</p>	<p>Situatiebladen: 1 per groepje.</p>
12	10 - 15	<p><i>Klimaatdaad - wat wil je?</i></p> <p>Voetafdruk (CO₂-impact) en handafdruk uitleggen.</p> <p>Voorbeelden vragen en/of tonen, en bespreken.</p> <p>Welke (kleine) stap zou jij willen maken om je voetafdruk te verkleinen en/of je handafdruk te vergroten?</p> <p>Je kunt daar ook evaluatievragen aan toevoegen zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het belangrijkste dat ik geleerd heb is... - Een ontdekking was voor mij dat... - Wat ik miste is... - Ik ben blij dat ik nu... 	<p>...kennen de begrippen voetafdruk en handafdruk;</p> <p>...kunnen voorbeelden noemen van beide;</p> <p>...weten dat de een kleiner moet worden en de ander groter.</p> <p>... formuleren een intentie over verandering van voet- en handafdruk.</p>	<p>Als je QR-optie wilt: Maak Google form met de vraag. Kies bij verzenden voor Link. (Verkort de link.)</p> <p>Maak er een QR-code van via bijvoorbeeld https://www.qr-genereren.nl/url.php</p> <p>Plak QR in powerpoint</p>
13		<i>Afsluiting / vervolgspraken</i>		
		* met bespreking van de vragenlijstresultaten		

Bouwen met lesblokken uit de doos

De lesblokkendoos bestaat uit:

- ❖ Dit document.
- ❖ Powerpoint van de NIBI-workshop, waarin de resultaten van de vragenlijst uit 2022 zijn opgenomen.

- ❖ Kopieerbare instructies en werkmateriaal:
 - Klimaatimpactspel instructie
 - Klimaatimpactspel werkblad
 - Waar sta je?-instructie variant A (die staat nu als de actieve in de powerpoint)
 - Waar sta je?-instructie Polak-kwadranten variant B (nu verborgen in powerpoint)
 - Openingszinnen om kaartjes van te maken
 - Openingszinnen-kopieerinstructie
 - Situaties om klimaatgesprek mee te oefenen
 - BAM-matrix (om verduurzamingsintenties in te zetten)
 - Wie maken verschil? (als aanzet voor discussie over de rol van burgers-overheid-bedrijven)
 - Stripes-sticker (om op etiketvellen te printen; die kunnen leerlingen als 'onderscheiding' dragen en die is weer een aanleiding voor klimaatgesprekjes)
- ❖ Achtergronden voor docenten of ook voor leerlingen:
 - Eerste Hulp Bij KlimaatPraat (EHBKP) met bronnen en uitgebreidere gesprekstips
 - Hoe vertel ik de kinderen dat de wereld vergaat?
- ❖ Om de beschikking te krijgen over de originele vragenlijsten moet je even een bericht sturen naar geevanduin@outlook.com. Dan worden die Google forms met je gedeeld.

Bouwen

In de eerste kolom van de voorbeeldles staan blauwe nummers; eigenlijk kun je elk nummer zien als een lesblokje dat je kunt gebruiken of niet: Je hoeft natuurlijk helemaal niet te beginnen met zo'n vragenlijst die ook nog de nodige bewerking vraagt; je kunt ook beginnen met samen kijken naar een film of een infographic, zoals *The climate disaster is here* (zie Beeldbronnen).

Het CO₂-kennisdeel (3) is ook optioneel; als je dat eruit laat kun je meteen door naar gevoelsaspecten. Maar die tonnen rubriceren is wel een energie-gevende activiteit...

Als je bij (3) het concept van de verborgen impact juist wilt uitdiepen en personaliseren kun je de leerlingen ook een scan daarover laten invullen op <https://mijnverborgenimpact.nl/>

Het klimaatgedrag-deel (5) kun je uitbreiden door terug te vragen wat de origineelste of meest effectieve klimaatdaad per groepje was. Wellicht kun je daar dan ook al voetafdruk en handafdruk uit afleiden. Je kunt het ook weglaten, maar juist als bewijs dat je als leerling (meer) dingen kunt doen is het interessant.

Er zijn twee varianten van de *Waar sta je?*-activiteit (8A en 8B). A is door de eenvoud voor elke groep geschikt. B is veeleisender, en dat past meer bij leerjaar 5 of 6, en dan ook nog hanteerbare groepen.

Een aanvulling uit *De verborgen impact* die aansluit bij 12 (*Klimaatdaad – wat wil je?*) is de BAM-matrix van Babette Porcelijn. Zie het werkmateriaal, en de verborgen dia aan het eind van de powerpoint.

De rol van bedrijven en overheden is een aspect dat niet aan bod komt (signaleerde een leerling). Dat is wel een dingetje omdat de emotie vaak is: "Mijn bijdrage maakt niks uit als je ziet wat bedrijven uitstoten; laat die maar eens beginnen"

Daar kun je als activiteit 'Wie maken verschil' voor gebruiken. Het is raadzaam dan ook blz. 193 – 197 uit *De verborgen impact* van Babette Porcelijn (zie EHBKP) te raadplegen of in de klas te gebruiken. Een rollenspel met die drie actoren?

In de powerpoint staan aan het eind nog twee verborgen dia's hierover als inleiding.

Tekstbronnen

Bouman, T. (2021). **Hoe houd ik de moed erin ondanks het klimaatnieuws?** Klimaathelpdesk. <https://www.klimaathelpdesk.org/answers/hoe-houd-ik-de-moed-erin-ondanks-het-klimaatnieuws/>

Climate Psychology Alliance (2021). **Handbook of Climate Psychology.**

<https://www.climatepsychologyalliance.org/handbook>

Online verzameling korte artikelen van *Agency* tot *Values and Goals*.

Dalen, H.P. van, en K. Henkens (2019). **Het veranderde klimaat over klimaatverandering.** *Demos* 35(4), p 1-4. <https://publ.nidi.nl/demos/2019/demos-35-04.pdf>

Demografisch onderzoek met o.a. dezelfde vraag als in onze lijst: "Ik maak mij grote zorgen over de opwarming van de aarde." Tussen 2009 en december 2018 is het percentage '(geheel)mee eens' bij 16-24 -jarigen gestegen van 29 naar 50.

Hickman, C., Marks, E. et al. (2021). **Climate anxiety in children and young people and their beliefs about government responses to climate change: a global survey.** *Lancet Planetary Health*

5(12), e863-e87. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(21\)00278-3](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(21)00278-3)

Climate change has important implications for the health and futures of children and young people, yet they have little power to limit its harm, making them vulnerable to climate anxiety. This is the first large-scale investigation of climate anxiety in children and young people globally and its relationship with perceived government response. We surveyed 10,000 young people (aged 16-25 years) in ten countries.

Kloosterman, R. e.a. (2021). **Klimaatverandering en energietransitie: opvattingen en gedrag van Nederlanders in 2020.** CBS. <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2021/klimaatverandering-en-energietransitie-opvattingen-en-gedrag-van-nederlanders-in-2020?onepage=true>

76% van de 18-plussers maakt zich enige of veel zorgen over de gevolgen van de klimaatverandering voor toekomstige generaties (2.2.1).

Kreemers, L. (2021). **Wat is nodig zodat mensen daadwerkelijk in beweging komen om de klimaatcrisis tegen te gaan?** Klimaathelpdesk. <https://www.klimaathelpdesk.org/answers/wat-is-nodig-zodat-mensen-daadwerkelijk-in-beweging-komen-om-de-klimaatcrisis-tegen-te-gaan/>

Leclaire, A. (2019). **Hoe vertel ik de kinderen dat de wereld vergaat?** *NRC*, 19 november.

Twee korte maar krachtige antwoorden op deze vraag van deskundigen Susan Bögels en Arjen Wals.

Nederlands Jeugdinstituut (2022). **Feiten en cijfers over klimaatverandering.** [Feiten en cijfers over klimaatverandering | Nederlands Jeugdinstituut \(nji.nl\)](https://www.nji.nl/feiten-en-cijfers-over-klimaatverandering)

Overzicht van nationale en internationale onderzoeken vanaf 2007 naar hoe jongeren klimaatverandering ervaren en hoe ze daarnaar handelen.

Ritchie, H. (2021). **Stop telling kids they'll die from climate change.** *Wired*, 1 november.

<https://www.wired.co.uk/article/climate-crisis-doom>

Beeldbronnen

Milman, O. et al. (2021). **The climate disaster is here - Earth is already becoming unlivable. Will governments act to stop this disaster from getting worse?** *The Guardian*, 14 oktober.

<https://www.theguardian.com/environment/ng-interactive/2021/oct/14/climate-change-happening-now-stats-graphs-maps-cop26>

Uitgebreide infographic over het optreden van hittegolven, overstromingen, natuurbranden en misoogsten bij temperatuurstijging van 1,5 tot 3 graden (helemaal doorscrollen). Je kunt dat zien voor de hele wereld of per continent.

<https://www.carbonmap.org/>

Interactieve wereldkaart waarin via vervorming en kleurgebruik van landen te zien is hoe die passen in het beeld van klimaatverandering – zowel de oorzaken als de risico's.